

КЛАСИФІКАЦІЯ ДОГОВОРІВ ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Гуцуляк Володимир Казимирович,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень
Науково-дослідного інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України

Статтю присвячено класифікації договорів про спільну діяльність, що дозволяє найбільш повно розкрити специфіку цих зобов'язань, визначити їх спектр та правову природу, встановити функціональні зв'язки між ними, проаналізувати юридичні властивості змісту окремих різновидів зобов'язань із позиції реалізації принципу свободи договору, а головне – визначити особливості механізмів договірного регулювання відносин, що опосередковуються окремими різновидами договорів, які формують самостійний договірний вид. Зроблено висновок, що поділ договорів про спільну діяльність за принципом дихотомії, маючи в своїй основі розкриття сутнісних характеристик договору як особливої правової категорії, не здатен відобразити систему досліджуваної групи договорів у їх диференціації, якій властиві такі важливі ознаки, як збереження функціональних зв'язків між окремими структурними елементами цієї системи та виокремлення якісних властивостей останніх, з огляду на що він може бути сприйнятий як пріоритетний при визначенні правової природи договорів про спільну діяльність, проте не в контексті їх систематизації. Обґрунтовано доцільність класифікації договорів про спільну діяльність на основі такого критерію, як специфічність сфери застосування конструкції договору про спільну діяльність. Системної доктринальної диференціації договорів про спільну діяльність за критерієм сфери їх застосування наразі не здійснювалось. Зроблено висновок про доцільність проведення класифікації договорів про спільну діяльність на основі такого критерію, як сфера застосування, оскільки дослідження особливостей застосування договорів про спільну діяльність у тій чи іншій сфері сприяє поглибленому вивченню їх правової природи та визначенню диференційованої специфіки їх юридичних властивостей. За критерієм сфери застосування договорів про спільну діяльність виокремлено такі найпоширеніші види, як: 1) договір про спільну діяльність у сфері інвестування в будівництво; 2) договір про спільну діяльність у сфері державно-приватного партнерства; 3) договір про спільну діяльність у сфері інноваційної діяльності тощо.

Ключові слова: договір про спільну діяльність, класифікація цивільно-правових договорів, державно-приватне партнерство, інвестування в будівництво, інноваційна діяльність, договір простого товариства, об'єкти житлової інфраструктури.

Hutsulyak Volodymyr. Classification of agreements on joint activities

The article is devoted to the classification of agreements on joint activities, which allows to most fully disclose the specifics of these obligations, to determine their spectrum and legal nature, to establish functional connections between them, to analyze the legal properties of the content of certain types of obligations from the standpoint of implementing the principle of freedom of contract, and most importantly, to determine the features of the mechanisms of contractual regulation of relations mediated by certain types of agreements that form an independent type of contract. It was concluded that the division of contracts on joint activity according to the principle of dichotomy, based on the disclosure of the essential characteristics of the contract as a special legal category, is not capable of reflecting the system of the researched group of contracts in their differentiation, which is characterized by such important features as the preservation of functional connections between individual structural elements of this system and the isolation of qualitative properties of the latter, given that it can be perceived as a priority in determining the legal nature of contracts on joint activity, but not in the context of their systematization. The expediency of classifying agreements on joint activity based on such a criterion as the specificity

of the scope of application of the design of the agreement on joint activity is substantiated. Systematic doctrinal differentiation of agreements on joint activity according to the criterion of the scope of their application has not been carried out so far. A conclusion was made about the expediency of classifying agreements on joint activity based on such a criterion as the scope of application, since the study of the peculiarities of the application of agreements on joint activity in one or another area contributes to an in-depth study of their legal nature and the determination of the differentiated specificity of their legal properties. According to the criterion of the scope of application of agreements on joint activity, the most common types are distinguished, such as: 1) agreement on joint activity in the field of investment in construction; 2) agreement on joint activities in the field of public-private partnership; 3) an agreement on joint activities in the field of innovative activities, etc.

Key words: *agreement on joint activity, classification of civil law contracts, public-private partnership, investment in construction, innovative activity, simple partnership agreement, residential infrastructure objects.*

Значення договорів про спільну діяльність на сучасному етапі розвитку приватноправових відносин важко переоцінити, адже саме вони є дієвим інструментом договірної регулювання інноваційно-інвестиційних відносин, що складають основу актуального економічного розвитку більшості держав. Крім того, в умовах воєнного сьогодення, коли тисячі інфраструктурних об'єктів на території України пошкоджено чи знищено внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації, конструкція договорів про спільну діяльність набуває пріоритетного значення у контексті організації та упорядкування діяльності з післявоєнної відбудови нашої держави за участю як вітчизняних, так і іноземних партнерів. Вищезазначене свідчить про об'єктивну потребу в проведенні комплексного дослідження питань, пов'язаних із правовим регулюванням договірних відносин зі спільної діяльності, та переосмислення низки теоретичних положень у досліджуваній сфері, виходячи із актуальних особливостей та умов розвитку приватного права. Одним із напрямів такого переосмислення є проведення класифікації та систематизації договорів про спільну діяльність.

Розмірковуючи про загальнотеоретичну цінність класифікації цивільно-правових договорів, С. Я. Вавженчук зазначає, що з її допомогою можливо впорядкувати суспільні відносини широкого спектру, визначити місце окремого договору в системі договорів. При цьому означені суспільні відносини, що окреслені договором, не втрачають свого фактичного змісту, а лише впорядковуються через призму класифікації. Більше того, необхідність перегляду

підходів до класифікації договорів неможливо заперечувати, адже за допомогою вдалої класифікації договорів можна не лише впорядкувати суспільні відносини на диспозитивних началах, але й усунути як явні, так і латентні прогалини правового регулювання означених відносин. Тобто використання класифікації договорів, крім іншого, дозволяє заповнити правовий вакуум, що утворився через прогалини у законодавстві або внаслідок виникнення ультрасучасних суспільних відносин, які не встиг врегулювати неповороткий законодавець [1, с. 59].

Цю тезу дослідник присвячує питанню систематизації цивільно-правових договорів у цілому, однак, вважаємо, що вона також може бути застосована й до питання внутрішньої класифікації кожного окремого виду договірних зобов'язань, які за твердженням В. В. Луця, доцільно поділити на такі групи договорів: 1) про передачу майна у власність, повне господарське відання або оперативне управління (купівля-продаж, поставка, контрактація, позика, міна, дарування, постачання енергетичних ресурсів тощо); 2) про передачу майна у тимчасове користування (майновий найм, оренда, побутовий підряд, безоплатне користування майном, лізинг тощо); 3) про виконання робіт (побутовий підряд, підряд на капітальне будівництво, на виконання проектних та розвідувальних робіт, на виконання аудиторських робіт тощо); 4) про передачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні договори, договори про передачу науково-технічної продукції тощо); 5) про передачу послуг (перевезення, страхування, доручення, комісії, схов, про посе-

редницькі послуги, довічне утримання, кредитний договір тощо); б) про спільну діяльність (установчий договір, угоди про науково-технічне співробітництво тощо) [2, с. 39–40].

На нашу думку, проведення диференціації зобов'язань, які складають кожен окремий вид у системі цивільно-правових договорів, зокрема, групу договорів про спільну діяльність, дозволяє найбільш повно розкрити специфіку цих зобов'язань, визначити їх спектр та правову природу, встановити функціональні зв'язки між ними, проаналізувати юридичні властивості змісту окремих різновидів зобов'язань із позиції реалізації принципу свободи договору, а головне – визначити особливості механізмів договірного регулювання відносин, що опосередковуються окремими різновидами договорів, які формують самостійний договірний вид.

В цілому зазначимо, що питання класифікації та диференціації цивільно-правових договорів завжди викликали жвавий інтерес серед дослідників, з огляду на що в науці зустрічаємо чимало поглядів на доцільність чи недоцільність використання тих чи інших критеріїв поділу. Для класифікації договорів у доктрині цивільного права традиційно застосовуються два способи – дихотомії та спрямованості зобов'язання, яке породжується договором. Найбільш притаманною для класифікації цивільно-правових договорів, як зазначає А. Б. Гриняк, є дихотомія, яка покладається на одну із трьох підстав. Перша з них – це розподіл обов'язків між сторонами, друга – наявність зустрічної вимоги і третя – це момент укладення договору. Таке використання визначених підстав надало змогу виділити три пари договорів, таких як: односторонні та двосторонні, платні та безоплатні, а також реальні та консенсуальні [3, с. 73]. У цьому контексті варто погодитися з тезою про те, що проблема існуючих підходів до класифікації цивільно-правових договорів пов'язана із нечіткістю наукових позицій і пересіканням різних за природою правових явищ, зокрема таких, як «види договорів» та «характеристика договорів». Це пов'язано з їх складною структурою, значною кількістю різновидів та стереотипів. Якщо виходити з того, що саме цивільне

право є системним, то системними є і його складові частини, у тім числі, й договори. Йдеться лише про ті критерії, які слід виділяти для систематизації договорів та визначення їх властивостей підходів (алгоритмів) до побудови змісту [4, с. 121].

Справді, якщо розглянути один із найпоширеніших у цивілістиці способів класифікації цивільно-правових договорів за принципом дихотомії, який полягає в розподілі договорів на дві групи, виходячи із наявності чи відсутності певної характеристики договору як критерію поділу (зокрема, договір консенсуальний чи реальний, договір відплатний чи безвідплатний, договір основний чи попередній тощо), вбачається, що класифікація у цьому випадку є вторинним, неосновним результатом застосування принципу дихотомії; натомість первинним та найбільш значущим є надання тому чи іншому договору юридичних характеристик. Це можна продемонструвати на прикладі договору простого товариства, за яким сторони (учасники) беруть зобов'язання об'єднати свої вклади та спільно діяти з метою одержання прибутку або досягнення іншої мети. Із аналізу зазначеного законодавчого положення доволі складно однозначно стверджувати про характеристику договору простого товариства як консенсуального чи реального договору: фактично він може вважатися укладеним як з моменту досягнення учасниками згоди з усіх істотних умов договору, і в цьому випадку договір буде наділений ознакою консенсуальності; водночас, виходячи із принципу свободи договору, сторони можуть обумовити виникнення договірного правовідношення після виділення та об'єднання вкладів, що, своєю чергою, вказує на реальний характер договору простого товариства. На це вказує й О. Є. Блажівська, на переконання якої, якщо спільна діяльність здійснюється на основі об'єднання вкладів учасників (договір простого товариства), то договір може характеризуватися як консенсуальний, так і реальний. Реальна модель договору простого товариства не суперечить загальним засадам цивільного законодавства [5, с. 30]. Виходячи з цього, слід погодитися з Р. Б. Шишкою, який наголошує, що говорити про такі характеристики договору, як відплатність

та безвідплатність, консенсуальність та реальність, односторонність та відплатність тощо, у контексті утворення класифікаційних видів неприпустимо, і зазначає, що вид договору та його характеристика – різні правові категорії. Саме до характеристики договору відносяться такі його ознаки, які можуть бути притаманні різним видам договорів і здебільшого побудовані на дихотомічному підході [4, с. 122]. Піддає критиці дихотомічний підхід до класифікації договорів і В. Г. Олюха, який стверджує, що групування за принципом дихотомії проводиться з використанням однієї істотної для характеристики договорів ознаки, що дозволяє дослідити її прояв в різних за правовою природою типах двосторонніх правочинів. Як наслідок, всередині утвореної групи елементи, які ввійшли до неї, не мають структурних зв'язків між собою, як не мають їх між собою й різні дихотомічні пари [6, с. 89].

Цілком погоджуючись із зазначеним, вважаємо, що поділ договорів про спільну діяльність за принципом дихотомії, маючи в своїй основі розкриття сутнісних характеристик договору як особливої правової категорії, не здатен відобразити систему досліджуваної групи договорів у їх диференціації, якій властиві такі важливі ознаки, як збереження функціональних зв'язків між окремими структурними елементами цієї системи та виокремлення якісних властивостей останніх, з огляду на що, на нашу думку, він може бути сприйнятий як пріоритетний при визначенні правової природи договорів про спільну діяльність, проте не в контексті їх систематизації.

О. Є. Блажівська пропонує наступні підходи до класифікації договорів про спільну діяльність. По-перше, за критерієм наявності в учасників обов'язку внесення вкладів, коментовані договори поділяються на: 1) договір, що обумовлює здійснення спільної діяльності з об'єднанням вкладів учасників (просте товариство) та 2) договір, що обумовлює здійснення спільної діяльності без об'єднання вкладів (договір про спільну діяльність у вузькому розумінні). По-друге, залежно від характеру мети, для досягнення якої укладається договір про спільну діяльність, можна вирізнити: 1) договір про спільну діяльність, що укладається з метою отримання прибутку та 2) договір про спільну діяльність з метою досягнення соціального ефекту.

По-третє, за кількістю учасників договору про спільну діяльність розрізняють: 1) двосторонні та 2) багатосторонні договори [7, с. 10].

Із аналізу вищенаведеного, вбачається, що дослідниця підходить до проведення класифікації договорів, які опосередковують здійснення спільної діяльності, більш комплексно, використовуючи і принцип дихотомії, і самостійно вироблені критерії поділу. Так, у першому випадку відображено закріплений у Главі 77 ЦК України поділ договорів про спільну діяльність за критерієм внесення чи невнесення учасниками вкладів при здійсненні спільної діяльності. В цілому такий підхід є доречним, оскільки, по-перше, він знаходить своє формальне відображення в нормах чинного законодавства, а по-друге, розкриває особливості механізмів договірного регулювання відносин спільної діяльності, виходячи з реалізації обов'язку учасників щодо внесення вкладів як якісної відмінності договору простого товариства від власне договору про спільну діяльність. Наступні способи класифікації досліджуваних договірних зобов'язань будуються на основі таких критеріїв, як мета спільної діяльності та кількість сторін договірного зобов'язання. Щодо першого відзначимо, що цей спосіб класифікації договорів про спільну діяльність відображає специфіку останньої лише з позицій комерційності чи некомерційності та, на наш погляд, не несе в собі значного змістового навантаження і практичної цінності, оскільки така юридична властивість, як прибутковість, сама по собі не зумовлює особливості механізму договірного регулювання, а лише надає зобов'язанню зі спільної діяльності певних характеристик.

Своєю чергою, диференціація договорів зі спільної діяльності за критерієм кількості сторін також є формальною, адже, як зазначає сама О. Є. Блажівська, договір про спільну діяльність є багатостороннім, якщо його укладають три чи більше учасників. При цьому у них виникає однаковий обов'язок діяти спільно для досягнення певної мети і кожна сторона має право вимагати від інших відповідних дій, спрямованих на досягнення мети.

Якщо учасниками договору є дві особи, то він вважається двостороннім, але волевиявлення учасників спрямоване на досягнення спільної мети [5, с. 44]. Йдеться насамперед про те, що кількість сторін у договорі про спільну діяльність жодним чином не впливає на характер договірної зв'язку між суб'єктами та не змінює специфіки розподілу між ними прав і обов'язків, як це має місце, наприклад, при загальній класифікації цивільно-правових договорів за критерієм кількості сторін, коли прослідковуються істотні відмінності між конструкцією двостороннього договору, що характеризується наділенням його сторін кореспондуючими правами й обов'язками, та конструкцією багатостороннього договору, якому властивий корреальний характер побудови зобов'язального правовідношення, що супроводжується відсутністю чіткого розмежування боржника і кредитора у зобов'язанні. Як стверджують дослідники, відсутність чіткого визначення статусу кредитора і боржника у відносинах між сторонами договору дає можливість вивести на перший план спільну мету і визначити, що їх взаємні права та обов'язки слугують тільки засобом її досягнення. Учасники таких договорів переслідують одну і ту саму мету без протилежної направленості, і для досягнення такої мети вони об'єднують свої зусилля, координують свою діяльність, тим самим досягаючи певного результату [8, с. 145]. Таким чином, робимо висновок, що поділ договорів про спільну діяльність на двосторонні і багатосторонні за критерієм кількості сторін є формальним, оскільки утворені за результатами такого поділу класифікаційні групи не наділені особливими юридичними властивостями як підставами для проведення відмежування. Кількість сторін договору про спільну діяльність не впливає на спільність мети, для досягнення якої суб'єкти вступають у зобов'язання, так само, як і на специфіку побудови прав і обов'язків, в основі якої лежить принцип корреальності (відсутності розмежування статусу боржника і кредитора).

На нашу думку, більш інформативним та практично значущим є підхід до класифікації договорів про спільну діяльність на основі такого критерію, як специфічність

сфери застосування конструкції договору про спільну діяльність. В обґрунтування цього зазначимо, що чимало спеціальних нормативно-правових актів містять положення про використання договорів про спільну діяльність з метою забезпечення договірної регуляції відносин у тій чи іншій сфері. Крім того, з урахуванням доцільності конструкція договору про спільну діяльність неодноразово знаходить своє застосування і в тих сферах суспільного життя, в яких можливість його укладення законодавчо не передбачена, але презюмується, виходячи із принципу свободи договору. Водночас слід відзначити, що системної доктринальної диференціації договорів про спільну діяльність за критерієм сфери їх застосування наразі не здійснювалось. Це видається доволі дивним, адже визначення особливостей застосування конструкції договору про спільну діяльність як ефективного інструменту упорядкування відносин, виходячи зі специфіки останніх, на наш погляд, сприяло б більш повному і поглибленому дослідженню правової природи договорів про спільну діяльність в цілому, а також встановленню особливих сутнісних проявів договірних зобов'язань зі спільної діяльності в окремих сферах суспільних відносин зокрема. Крім того, як слушно зазначається в юридичній літературі, на практиці часто зустрічаються договори, які носять назву договору про спільну діяльність чи договору про співробітництво тощо. Проте за своєю природою ці договори далекі від названих договорів, оскільки їх аналіз показує, що вони принципово відрізняються за кваліфікуючими ознаками: це і направленість прав та обов'язків (відсутність корреальності), і відсутність єдиної мети тощо [9, с. 1035]. Вважаємо, що зазначене є додатковим аргументом на користь важливості здійснення правового аналізу окремих різновидів договорів про спільну діяльність, виходячи зі специфіки сфери їх застосування.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, є усі підстави стверджувати про доцільність проведення класифікації договорів про спільну діяльність на основі такого критерію, як сфера застосування, оскільки дослідження особливостей застосування договорів про спільну діяльність

у тій чи іншій сфері сприяє поглибленому вивченню їх правової природи та визначенню диференційованої специфіки їх юридичних властивостей. За критерієм сфери застосування договорів про спільну діяльність доцільно виокремити такі най-

поширеніші види, як: 1) договір про спільну діяльність у сфері інвестування в будівництво; 2) договір про спільну діяльність у сфері державно-приватного партнерства; 3) договір про спільну діяльність у сфері інноваційної діяльності тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вавженчук С. Я. Сутність та способи класифікації договорів. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 147. С. 59.
2. Луць В. В. Контракти у підприємницькій діяльності: навч. посібник. К., Юрінком Інтер, 1999. С. 39–40.
3. Гриняк А. Б. Теоретичні засади правового регулювання підрядних зобов'язань у цивільному праві України : монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2013. С. 73.
4. Шишка Р. Б. Характеристика договорів. *Юридичний вісник*. 2013. № 4 (29). С. 121, 122.
5. Блажівська О. Є. Договір про спільну діяльність: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Л., 2007. С. 30, 44.
6. Олюха В. Г. Цивільно-правовий договір: поняття, функції та система : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2003. С. 89.
7. Блажівська О. Є. Договір про спільну діяльність : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. К., 2007. С. 10.
8. Сигидин М. М. Корпоративний договір в системі цивільно-правових договорів. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. Вип. 33. С. 145.
9. Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.; за ред. О. В. Дзери. К. : Юрінком Інтер, 2009. С. 1035.